

ДОТРИМАННЯ ТА ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РОЛЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПРЕВЕНЦІЇ

Корнієнко М. В., Сухарева А. О.

Метою статті є аналіз міжнародних та національних нормативно-правових актів що регулюють питання захисту прав дітей в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу, що сторони конфлікту зобов'язані дотримуватись норм міжнародного гуманітарного права, проте, з огляду на реалії сьогодення сторона країни агресора абсолютно не дотримується загальнообов'язкових міжнародних норм.

Визначено особливості повноважень підрозділів ювенальної превенції та деталізовано організацію роботи вищезазначених підрозділів в умовах сьогодення. Охарактеризовано сучасні виклики та загрози, з якими зустрічаються діти з початку військових дій з боку РФ, серед яких: примусова депортація дітей на територію країни агресора; примусова зміна громадянства; розлучення з сім'єю; викрадення дітей; вербування дітей; руйнування інфраструктури соціальних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших послуг, передбачених для дітей; замінування територій, як наслідок отримання поранення різного ступеня тяжкості від мін і вибухонебезпечних предметів.

Автором проаналізована правова доктрина з приводу вивчення проблемних питань щодо дотримання та захисту прав дітей в умовах воєнного стану підрозділами ювенальної превенції.

Визначено проблемні питання, що виникають у діяльності підрозділів ювенальної превенції під час воєнного стану, серед яких: алгоритм дій поліцейських під час евакуації дітей; роль та місце ювенальної превенції у забезпеченні прав дітей які повернуті з депортації; визначити алгоритм дій ювенальної превенції під час евакуації та повернення з закордону статусних дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування з урахуванням вимог їх подальшої безпеки; закріпити механізм інформування батьків, родичів дітей, які перебували у закладах, та були переміщені (евакуйовані), про місце перебування дітей. Запропоновані шляхи подолання з урахуванням реалій сьогодення, задля уникнення прогалин на практиці, оскільки це може призвести до невчасного надання допомоги дітям.

Ключові слова: діти, права дітей, воєнний стан, ювенальна превенція.

Kornienko M. V., Sukhareva A. O. Observance and protection of children's rights under martial law: the role of juvenile prevention officers

The purpose of the article is the analysis of international and national normative legal acts regulating the protection of children's rights in the conditions of martial law. Attention was drawn to the fact that the parties to the conflict are obliged to observe the norms of international humanitarian law, however, given the realities of today, the side of the aggressor country absolutely does not observe universally binding international norms.

The peculiarities of the powers of juvenile prevention units are defined and the organization of the work of the aforementioned units in today's conditions is detailed. Modern challenges and threats faced by children since the beginning of hostilities on the part of the Russian Federation are characterized, including: forced deportation of children to the territory of the aggressor's country; forced change of citizenship; separation from the family; abduction of children; recruitment of children; destruction of the infrastructure of social, educational, medical, rehabilitation and other services provided for children; mining of territories, as a result of receiving injuries of varying degrees of severity from mines and explosive objects.

The author analyzed the legal doctrine regarding the study of problematic issues regarding the observance and protection of children's rights under martial law by juvenile prevention units.

Problematic issues arising in the activities of juvenile prevention units during martial law have been identified, including: the algorithm of police actions during the evacuation of children; the role and place of juvenile prevention in ensuring the rights of children returned from deportation; determine the algorithm of juvenile prevention actions during the evacuation and return from abroad of status orphans and children deprived of parental care, taking into account the requirements for their further safety; establish a mechanism for informing parents and relatives of children who were in institutions and were moved (evacuated) about the children's whereabouts. Ways of coping are proposed,

taking into account the realities of today, in order to avoid gaps in practice, as this can lead to untimely provision of assistance to children.

Key words: *children, children's rights, martial law, juvenile prevention.*

Постановка проблеми та її актуальність. Захист прав дитини в умовах військової агресії з перших днів війни займає пріоритетне місце в нашій державі, оскільки сфера захисту прав дитини під час воєнного стану потребує координаційних змін з урахуванням реалій сьогодення.

Робота державних органів щодо забезпечення прав та свобод дитини в Україні під час правового режиму воєнного стану переформовувалась з урахуванням актуальних проблем порушення прав дітей з боку країни агресора.

Хочемо зазначити, що питання забезпечення та захисту прав дітей, особливо в період воєнного стану, є міждисциплінарною науковою проблемою, яка розглядається в межах юридичних, педагогічних, психологічних, медичних досліджень, оскільки під час війни порушуються усі права дитини.

Особливо складно надати допомогу та захистити права наймолодших українців на окупованих територіях, оскільки доступ органів державної влади щодо захисту прав дітей до цих територій обмежений, більшість випадків залишаються невідомі, є категорія дітей якими ніхто не піклується. Ні дитина, ні її законний представник не мають змоги звернутися до органів державної влади щодо захисту її порушених прав, оскільки під час окупації жодна гілка державної влади не має можливості виконувати свої повноваження на належному правовому рівні. Однак, залучаючи наших міжнародних партнерів, ми все ж таки намагаємось допомогти дітям, принаймні самим необхідним та першочерговим.

Важливу роль в захисті прав та інтересів дітей займають працівники Національної поліції України, як представники правоохоронних органів нашої держави, діяльність яких спрямована на запобігання вчиненню правопорушень відносно дітей, а також дітьми та проявам небезпеки відносно них. В системі Національної поліції основним суб'єктом, який виконує повноваження з захисту прав та інтересів у дитячому середовищі є підрозділи ювенальної превенції (надалі ЮП).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дотримання та захист прав дітей в умовах воєнного стану підрозділами ювенальної превенції частково висвітлена у працях

українських правознавців. Так, Мердова О.М. досліджувала особливості діяльності Міністерства внутрішніх справ України у сфері захисту прав дітей в умовах воєнного стану, а також узагальненню та систематизації наявного позитивного досвіду діяльності органів, що належать до сфери його управління, із реалізації спеціальних повноважень, спрямованих на забезпечення безпеки дітей [1, с. 475]. Джуган В.О. аналізував основні порушення прав дітей, серед яких зазначив використання заборонених засобів та методів ведення війни, в тому числі щодо дітей; відмова в доступі до гуманітарної допомоги; викрадення та незаконне вивезення дітей; вербування і використання дітей; вбивства і каліцтва; зґвалтування та інші форми сексуального насильства [2, с. 65]. Ніколайчук С. деталізувала та досліджувала проблеми теорії та практики захисту прав дітей в умовах воєнного стану дійшовши висновку, що порушені права дітей мають бути відновлені та захищені за допомогою національних та міжнародних інституцій [3, с. 100].

Метою цієї статті є визначити нормативно-правове регулювання захисту прав дітей в умовах воєнного стану, деталізувати виклики та загрози, з якими зустрічаються діти з початку військових дій з боку РФ, визначити проблеми які виникають під час діяльності підрозділів ювенальної превенції під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. На жаль, пропри всі старання, діти України сьогодні таки зазнали наслідків війни. Багато з них втратили одного чи й двох батьків, вимушені були залишити свої домівки, або й того гірше - не мали змоги цього зробити, і продовжують жити там, де щодня гримлять ворожі обстріли. Перша леді нашої держави Олена Зеленська під час підписання Меморандуму про взаєморозуміння з Представництвом Дитячого фонду Організації Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ) в Україні наголосила: «Всі наші діти в небезпеці. Ми маємо постійно розповідати світові, як війна забирає дитинство у наших дітей. Світ має почути про це - і пам'ятати - щодня» [4].

Особливого значення під час захисту прав дітей набуває діяльність підрозділів ювенальної превенції, як один з суб'єктів, який покликаний захищати права останніх. Тому з'ясування особливостей повноважень підрозділів ЮП та деталізація організації роботи вищезазначених підрозділів видається актуальним та необхідним в умовах сьогодення та має пріоритет в адміністративно-правовій тематиці досліджень. *Нормативно-правове забезпечення діяльності*

поліцейських під час роботи з дітьми в умовах воєнного стану складається із міжнародних стандартів та національних нормативно-правових актів.

Вважаємо за потрібне зазначити основні нормативно-правові акти цього напрямлення:

- Конвенція ООН про права дитини, 1989 р. (щодо участі дітей у збройних конфліктах) [5];

- Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Женевські конвенції про захист жертв війни 1949 р.) [6];

- Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, 2007 р. [7];

- Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, 2006 р. [8];

- Закон України «Про Національну поліцію» від 02 липня 2015 року № 580-VIII;

- Закон України «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року № 2402-III [9];

- Наказ Міністерства внутрішніх справ України «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» від 19 грудня 2017 року № 1044 [10].

Аналіз міжнародних нормативно-правових актів показує, що захист прав та добробуту дітей під час військових конфліктів став частиною життя міжнародної спільноти, оскільки зміст міжнародного законодавства регулює й охоплює усі права дитини. Діти, які зростають в умовах воєнного стану захищені нормами міжнародного права та великою частиною норм національного законодавства.

Сторони конфлікту зобов'язані дотримуватись норм міжнародного гуманітарного права, проте, з огляду на реалії сьогодення сторона країни агресора абсолютно не дотримується загальнообов'язкових міжнародних норм. Прикладом цього є викрадення дітей, вербування дітей до участі у збройних конфліктах, перешкоджання здійсненню евакуації дітей на більш безпечні території та перешкоджання ввезення гуманітарної допомоги на окуповані території, непоодинокі випадки катувань та сексуального насильства.

На сьогоднішній день, вікова категорія дітей з ким працюють та захищають права ювенальні інспектори різна, це діти від народження до повноліття. Тому взаємодія підрозділів ювенальної превенції з іншими суб'єктами захисту прав дітей є край необхідною, серед яких органи опіки та піклування; служби у справах дітей; ЦСС-СДМ; заклади охорони здоров'я; комісія з питань

захисту прав дітей; приймальники-розподільники для дітей; загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації; центри медико-соціальної реабілітації дітей; центри соціально-психологічної реабілітації дітей; соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка); заклади освіти; суди. Здійснюють взаємодію та обмін інформацією з Державною прикордонною службою України, Державною службою України з надзвичайних ситуацій, Національною соціальною сервісною службою.

Вважаємо за потрібне деталізувати виклики та загрози, з якими зустрічаються діти з початку військових дій з боку РФ, серед яких:

- примусова депортація дітей на територію країни агресора. Так, 181 тисячу українських дітей депортувала росія на свою територію з початку повномасштабного вторгнення. Серед них понад 2 тисячі дітей-сиріт. З Маріуполя незаконно щодня вивозяться 80 дітей, їх депортують до Володимирської, Омської, Ростовської, Челябінської та інших областей, а також на Сахалін. Водночас після 24 лютого 3 707 дітей евакуювали за кордон. Це ще одна проблема, з якою зіштовхується Україна - як цих дітей повертати і, головне, куди [11].

- примусова зміна громадянства. Країна агресор проводить політику окупаційного етноциду. Під час війни представники окупаційних адміністрацій росії на захоплених територіях України розгорнули терористичну кампанію зі збору заяв від місцевих жителів, в яких вони нібито відмовляються від громадянства України. Паралельно з процесом примусової відмови від українського громадянства, окупанти проводять примусову паспортизацію (видачу паспорта росії) [12].

- розлучення з сім'єю. З першого дня повномасштабного вторгнення українські сім'ї з зони бойових дій змушені були виїжджати за кордон або до інших безпечних міст. Це призвело до того, що діти тимчасово проживають окремо від своїх батьків або одного з них.

- викрадення дітей. Так, станом на 20 листопада 2023 року за офіційною інформацією ювенальних прокурорів 510 дитини загинули та понад 1146 отримали поранення різного ступеня тяжкості. Безвісно зниклих 2199 дитини, а знайдено 20699 дітей [13].

- вербування дітей. Вербування й використання дітей - одне з серйозних порушень проти дітей, яке росія вчиняє під час міжнародного збройного конфлікту, спричиненого її агресією проти України. Зокрема СБУ встановлений факт, коли спецслужби російської федерації за

допомогою смартфон-ігор використовували українських дітей для збору інформації про розташування стратегічно важливих об'єктів (блокпостів, транспортних шляхів тощо) [14].

- відбулося руйнування інфраструктури соціальних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших послуг, передбачених для дітей - позбавлення права на отримання якісної освіти, медичної допомоги. Найбільших руйнувань зазнала Донецька область (пошкоджено - 770, зруйновано - 160), Харківська область (пошкоджено - 579, зруйновано - 51), Миколаївська область (пошкоджено - 246, зруйновано - 33), Херсонська область (пошкоджено - 296, зруйновано - 51), Дніпропетровська область (пошкоджено - 283, зруйновано - 9), Луганська область (пошкоджено - 182, зруйновано - 23) та Київська область (пошкоджено - 198, зруйновано - 13).

- замінування територій, як наслідок отримання поранення різного ступеня тяжкості від мін і вибухонебезпечних предметів;

- зросла кількість дітей, які втратили батьків.

І це далеко не вичерпний перелік загроз, які принесла росія у нашу державу і за які повинна понести відповідальність.

Після повномасштабного вторгнення РФ на територію нашої держави державна система захисту виявилась не готовою до гарантування прав дітей в умовах повномасштабного вторгнення. Підрозділи ювенальної превенції стикнулись з низкою проблем під час реалізації своїх повноважень. Вважаємо за потрібне деталізувати проблеми які виникають під час діяльності підрозділів ювенальної превенції під час воєнного стану, серед них:

- актуальне питання на сьогоднішній день пов'язано з евакуацією дітей, які мають батьків чи законних представників, проте останні відмовляються від евакуації з територій які є небезпечні для життя, тому є потреба закріпити чіткий алгоритм дій працівників ювенальної превенції у таких ситуаціях;

- необхідно чітко визначити роль та місце підрозділів ювенальної превенції та розробити механізм соціального супроводу дітей, які переміщені до безпечних областей з окупованих територій;

- визначити роль та місце ювенальної превенції у забезпеченні прав дітей які повернуті з депортації, проводити тренінгові заняття з працівниками ювенальної превенції з вивчення алгоритму дій у таких ситуаціях;

- визначити чіткий алгоритм дій статусних дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування під час евакуації та повернення таких

дітей з закордону з урахуванням вимог їх подальшої безпеки;

- з перших днів військової агресії виникають труднощі пов'язані з документуванням воєнних злочинів проти дітей;

- визначити алгоритм дій щодо влаштування дітей, залишених без супроводу, батьківського піклування, визначити взаємодію працівників поліції, служб у справах дітей та медиків щодо дотримання цього алгоритму;

- визначити механізм інформування батьків, родичів дітей, які перебували у закладах, та були переміщені (евакуйовані), про місце перебування дітей (у тому числі тих батьків, родичів, які звертаються на гарячу лінію).

Враховуючи вищезазначене, пропонуємо науковій спільноті наступні **висновки**: дитина - це особа, яка не досягла 18 років. Враховуючи не зрілий вік, держава покликана забезпечувати та охороняти права дитини задля досягнення зрілості. Однак військова агресія повністю змінила життя маленьких українців. Країна агресор зухвало порушує усі міжнародно-правові акти, які забезпечують та захищають права дитини. Серед основних порушень є: вербування дітей, використання забороненої зброї для введення війни, перешкоджання у наданні гуманітарної допомоги, позбавлення громадянства, незаконна депортація дітей, вбивства та каліцтва, пошкодження закладів охорони здоров'я, навчальних закладів, що призводить до неможливості реалізації прав останніх. З перших днів війни у співпраці з міжнародними партнерами держава розробляє та впроваджує програми, які спрямовані на захист прав дітей та надання гуманітарної, правової, психологічної, соціальної допомоги останнім. Національними та міжнародним законодавством передбачено механізми захисту прав дітей під час воєнного стану, однак реалізувати їх вкрай складно, оскільки країна агресор порушує усі норми міжнародного права.

Література

1. Мердова О.М. Особливості діяльності Міністерства внутрішніх справ України у сфері захисту прав дітей в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 5/2023. С. 474-477.

2. Джуган В.О. Проблеми захисту прав дітей під час воєнних дій в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 8/2022. С. 63-67.

3. Ніколайчук С. Захист прав дітей в умовах воєнного стану: проблеми теорії та практики. *Науко-*

вий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 4. С. 94-105.

4. Олена Зеленська продовжить співпрацю з ЮНІСЕФ у сфері захисту дітей та навчання під час війни / UNICEF України. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/olena-zelenska-and-unicef-continue-partner-protect-children-ukraine-and-their-access>

5. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. Конвенцію ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_021

6. Конвенція про захист цивільного населення під час війн. Женева, 12 серпня 1949 року. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

7. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення, 2007 р. Конвенцію ратифіковано з заявами Законом № 4988-VI від 20.06.2012. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

8. Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, 2006 р. Конвенцію ратифіковано від 29.04.2011. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_188#Text

9. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. *Відомості Верховної Ради України*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>

10. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України : Наказ МВС України від 19.12.2017 № 1044. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

11. За даними уповноваженого Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дарі Герасимчук <https://interfax.com.ua/news/interview/917543.html>

12. Окупаційний етноцид. Примус у відмові від українського громадянства. https://lb.ua/blog/pavel_lisianskiy/551530_okupatsiyniy_etnotsid_primus.html

13. Діти війни. <https://childrenofwar.gov.ua/get-a-consultation/>

14. Укрінформ. Мультимедійна платформа інформлення України. <https://www.ukrinform.ua/>

Корнієнко М. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративної
діяльності поліції
Одеського державного університету
внутрішніх справ*

Сухарева А. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративної
діяльності поліції
Одеського державного університету
внутрішніх справ*